

I. Истории за известни спартанци

Леонид, син на Анаксандрид

Веднъж един спартанец казал на Леонид, син на Анаксандрид и брат на Клеомен:

– Ако не броим това, че си цар, ти не си по-добър от нас.

– Но ако не бях по-добър от вас – отговорил той, – нямаше да съм цар.

Когато Леонид тръгнал към Термопилите, за да се бие с персите, жена му Горгона го попитала каква е заповедта му към нея на тръгване.

– Омъжи се за смели мъже – отвърнал Леонид. – И им роди смели деца.

Ефорите¹ казали на Леонид:

– Повел си малко хора към Термопилите.

– Много са – отвърнал той, – като се има предвид къде ги водя.

– И къде ги водиш? – попитали те.

¹ Ефорите били висши служители в Спарта, избирани от свободните граждани, чиято главна задача била да следят управлението на двамата царе. Съветът им се състоял от петима души. – Б. пр.

– Аз ви казах, че съм тръгнал да спра варварите, но в действителност отивам да умира за Гърция.

Когато някой казал, че стрелите на персите ще засенчат слънцето, Леонид отговорил: „В такъв случай ще се бием на сянка.“

Преди битката с персите казали на Леонид:

– Нима си дошъл да се биеш с толкова много, водейки толкова малко?

– Ако въпросът е до брой – отвърнал спартанецът, – цяла Гърция не може да се мери с една малка част от тази армия. А ако е до смелост, довел съм достатъчно хора. Защото те са тук, за да загинат.

Когато Ксеркс написал на Леонид да не се противопоставя на волята на боговете, а вместо това да му се подчини и да стане господар на цяла Гърция, получил отговор: „Ако знаеше къде е щастието в живота, нямаше да ламтиш за щастието на другите хора. И знай, че аз по-скоро бих умрял за свободата на Гърция, отколкото да стана тиранин на моите съотечественици.“

„Очаквам да ми изпратиш оръжията си“, написал Ксеркс на Леонид и получил отговор: „Ела и си ги вземи“.

Когато решил да нападне врага си и някои от командирите му го посъветвали да изчака, докато съюзниците им се присъединят към тях, Леонид казал: „Не мислите ли, че всички, които искат да се бият, вече са тук?“ Сетне заповядал на войниците си да обядват така, все едно ще вечерят в друг свят.

Попитан защо най-храбрите мъже предпочитат пощената смърт пред позорния живот, Леонид отвърнал: „Защото те вярват, че смъртта е дар от природата, докато животът си е лично техен.“

Леонид искал да спаси младежите сред войниците си, но знаел, че те няма да го послушат, ако им каже открито каква е целта му, затова им раздал поверителни писма, които да отнесат на ефорите. Сред пратениците решил да включи и трима възрастни мъже, но те се досетили за плана му и отказали да вземат писмата. Единият от тях казал: „Господарю, аз дойдох тук да бъда войник, а не куриер.“ Вторият рекъл: „Ще бъда по-достоеен мъж, ако съм тук, а не другаде“. Третиият отсякъл: „Аз няма да се крия зад тези писма, а ще бъда първи в боя“.

Агазикъл

Попитали веднъж Агазикъл как един управник може да бъде в безопасност без телохранители, а той отговорил: „Като управлява поданиците си така, както бащата своите синове.“

Агезилай

Агезилай Велики¹ веднъж бил избран за разпоредител на един пир и домакинят го попитал по колко вино да предложи на всеки от гостите. „Ако имаш много вино – отвърнал той, – дай на всекиго по колкото иска. А ако нямаш, нека всички да имат по равно.“

Когато видял един престъпник твърдо да понася наказанието си, Агезилай извикал: „Какъв голям негодник е този човек, че да демонстрира подобна издръжливост, смелост и мъжество за такова безчестно дело!“

Когато му похвалили един оратор за умението му да говори величаво за дребни неща, Агезилай Велики казал: „Не мисля, че един обувчар е добър, ако прави големи обувки за малки крака.“

¹ Агезилай II (401–360 в. пр.н.е.), прочут спартански цар и военачалник. – Б. пр.

Като момче по време на някакво танцово увеселение Агезилай бил сложен от домакина да седне на неподобаващо на ранга му място. Макар да бил вече цар, той понесъл оскърблението и рекъл: „Ще покажа на всички, че не мястото краси човека, а човекът мястото.“

Когато един лекар препоръчал на Агезилай да се подложи на продължително и досадно лечение, той казал: „Кълна с в Кастор и Полидевк [Полукс], ако не ми е писано да се преборя с болестта, със сигурност няма да оживея и с твоите лекове.“

Веднъж Агезилай видял някакъв малчуган да дърпа едно мишле за опашката, пречейки му да се мушне в дупката си. Мишката се обърнала и ухапала момчето по пръстите. „Видяхте ли това? – обърнал се Агезилай към придружителите си. – Щом едно малко зверче може да се противопостави така на оскърбителното насилие, как според вас трябва да постъпват хората?“

Горящ от желание да освободи азиатските гърци от персите, Агезилай се допитал до оракула на Юпитер в Додона. Казано му било да постъпи, както е нами-

слил и той донесъл отговора на ефорите. Те обаче му наредили да отиде да зададе същия въпрос и на Делфийския оракул. Щом влязъл в светилището, Агезилай попитал: „Аполоне, и ти ли си на същото мнение като баща си?“ Оракулът потвърдил това, Агезилай бил избран за цар и войната започнала.

Тисаферн [сатрап на Лидия и Кария], който първоначално се страхувал от Агезилай, влязъл в преговори с него и двамата се разбрали гръцките градове¹ да бъдат свободни и да живеят според законите си. Но впоследствие той си осигурил голяма армия от царя [на Фригия] и заплашил Агезилай с война, ако веднага не напусне Азия. Зарадван от предателството на Тисаферн, спартанският цар се престорил, че тръгва на поход към Кария. Но когато Тисаферн събрал войските си там, Агезилай неочаквано се насочил към Фригия, превзел много градове, спечелил богата плячка и казал на приятелите си: „Да нарушиш обещанието си е наистина безчестно, но да надхитриш врага си е не само славно, но изгодно и сладко.“

Понеже конницата му била по-слаба от тази на противника му, Агезилай отстъпил в Ефес и издал заповед всички граждани да бъдат освободени от военна повинност в армията му, ако осигурят по един

¹ Става дума за гръцките градове в Мала Азия. – Б. пр.

човек и един кон. По този начин той скоро разполагал със силни мъже и добри коне. Агезилай последвал примера на Агамемнон, който на времето освободил богатите страхливци срещу задължението да предоставят по една здрава кобила.

След като разгромил Тисаферн в Лидия и убил много от хората му, Агезилай опустошил земите му. Когато Тисаферн му изпратил пари с желанието да постигне мир, спартанецът казал: „Мир може да сключи само държавата. Що се отнася до мен, аз се радвам, когато мога да обогатя войниците си и смятам, че гърците ще се прославят повече, не когато получават дарове от враговете си, а когато вземат плячка.“

Агезилай съблюдавал строго всички закони и правел изключение, само когато ставало дума за приятелите му, понеже смятал, че в тези случаи прекалената строгост би била лицемерна. Запазена е една история за това как той се застъпил веднъж за свой приятел пред някой си Идрий от Кария: „Ако Никий е невинен, освободи го; ако е виновен, пак го освободи заради мен. Тъй или иначе те моля да го освободиш.“ Такова било отношението му към неговите близки, но в някои случаи необходимостта налагала друго. Веднъж му се наложило да вдигне в безредие лагера си и да изостави един свой болен и обичан приятел, който го умолявал със сълзи в очите да не го прави. Агезилай

се обърнал и рекъл: „Колко е трудно да бъдеш едновременно и състрадателен, и мъдър.“

Агезилай ядял от същата храна като приближените си. Той никога не преяждал и никога не се напивал. Освен това смятал, че сънят трябва да е слуга, а не господар на делата му. Понасял с еднаква лекота и студ, и жегата, смяната на сезоните никога не го тревожела. Живеел сред войниците си и леглото му било твърдо като на всички останали. Често имал обичая да казва: „На един управник подобава да превъзхожда обикновените хора не по слабост и изтънченост, а по смелост и доблест.“ Затова, когато веднъж го попитали какво добро са донесли на Спарта законите на Ликург, той отвърнал: „Презрение към удоволствието.“ А когато някой се учудил, че спартанците се хранят и обличат толкова скромно, той казал: „С този начин на живот ние жънем свобода.“

На старини Агезилай продължил да води същия скромен живот и един човек го попитал защо на неговите години ходи без връхна дреха в този студ. Спартанският цар отговорил, че прави това, за да могат младите да вземат пример от старите хора и от управниците си.

Когато Агезилай навлязъл в Тасос, жителите на острова му предложили жито, гъски, захаросани пло-

дове, медени питки, вино и всевъзможни деликатеси от месо. Той приел житото и им казал да си приберат останалото, защото е неподходящо за него. Гражданинците на Тасос обаче дълго го умолявали да приеме даровете им и накрая Агезилай наредил да ги занесат на илотите.¹ Когато някой го попитал за причината, той отговорил: „Онези, чиято професия е смелостта, не трябва да се докосват до такива храни. Онова, което е добро за робите, не може да е добро и за свободните хора.

При друг случай жителите на Тасос, които били видели много добрини от Агезилай, го провъзгласили за бог, посветили му храмове и проводили при него пратеници, които да го поздравят по този повод. Когато прочел за оказаната му чест, Агезилай рекъл: „Можете ли във вашата страна да правите хората богове.“ Като го уверили, че това е възможно, той продължил: „Отидете тогава и направете себе си богове, едва след това ще ви повярвам, че можете да направите и мен.“

Веднъж в Азия Агезилай видял някакъв човек да вдига покрив на къщата си с правоъгълни греди и го попитал дали дърветата в родината му растат правоъгълни.

¹ Прослойка от крепостни селяни и слуги в древна Спарта. – Б. пр.

– Не – отговорил човекът. – Кръгли са.
– А ако растяха правоъгълни, кръгли ли щеше да ги правиш? – рекъл спартанецът.

Когато веднъж попитали Агезилай докъде се простират границите на Спарта, той разтърсил копието си и отговорил: „Докъдето стига това нещо.“

При друг случай Агезилай бил запитан защо Спарта няма крепостни стени. Спартанският цар посочил строените млади бойци и рекъл: „Това са стените на Спарта.“ А на друг, който задал същия въпрос, той отговорил: „Градовете трябва да бъдат укрепявани не с камъни и греди, а със смелостта на жителите си.“

Когато Агезилай нареждал на войниците си да свършат нещо бързо, той се залавял първи на работа; гордеел се, че работи наравно с другите и ценял повече способността си да владее желанията си, отколкото това, че е цар.

Когато чул, че някакъв куц спартански войник е тръгнал на битка и търсел да си купи кон, Агезилай казал: „Не разбирате ли, че войната се нуждае не от тези, които бягат бързо, а от онези, които стоят на позициите си.“